

HUQUQIY ELEKTRON SHARTNOMA

Yuldasheva Feruzaxon Komilovna

Andijon Yuridik texnikumi 1-kurs talabasi tel: 888342474

Annotatsiya: *Elektron shartnoma (E-shartnoma) zamonaviy axborot texnologiyalari rivoji natijasida yuzaga kelgan yangi huquqiy institut hisoblanadi. Ushbu shartnoma turi elektron hujjat shaklida, axborot tizimlari orqali tuziladi, ijro etiladi va saqlanadi. Elektron shartnomaning asosiy xususiyatlari uning tezkorligi, qulayligi va an'anaviy qog'oz shartnomalaridan farqli o'laroq, tranzaksiyalarning xavfsizligini ta'minlash uchun raqamli imzo va boshqa elektron identifikatsiya vositalaridan foydalanishni talab qilishidadir.*

Kalit so'zlar: *elektron shartnoma (e-shartnoma), raqamli imzo (elektron imzo), elektron hujjat, axborot tizimlari, yuridik kuch, identifikatsiya, bitim, elektron savdo (e-commerce), axborot xavfsizligi, fuqarolik huquqi, autentifikatsiya, ofert va aksept (taklif va qabul).*

Hozirgi davr axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) jadal rivojlanishi va iqtisodiy munosabatlarning globallashtirish bilan ajralib turadi. Ushbu sharoitda, an'anaviy ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar, shu jumladan, shartnoma munosabatlari ham sezilarli transformatsiyaga uchramoqda. So'nggi yillarda qog'oz tashuvchilardagi an'anaviy shartnomalar o'rnini bosuvchi yangi huquqiy mexanizm – elektron shartnoma (E-shartnoma) tobora keng qo'llanilmoqda.

Elektron shartnoma bu fuqarolik-huquqiy bitimning zamonaviy shakli bo'lib, u axborot tizimlari orqali, asosan, elektron hujjat ko'rinishida tuziladi, saqlanadi va ijro etiladi. Uning yuzaga kelishi tranzaksiyalarni tezlashtirish, xarajatlarni kamaytirish va geografik to'siqlarni bartaraf etish kabi bir qator muhim afzalliklarni taqdim etadi. Ayniqsa, elektron tijorat (E-commerce)ning kengayishi E-shartnomalarning amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Shu bilan birga, elektron shartnomalarning amaliyotga joriy etilishi huquqiy tizim oldiga qator yangi vazifalarni qo'ymoqda. Xususan, bunday shartnomaning yuridik kuchini tan olish, tomonlarning haqiqiylikini (identifikatsiyasini) aniqlash, raqamli imzo kabi autentifikatsiya vositalarining huquqiy rejimini belgilash, axborot xavfsizligini ta'minlash va, eng muhimi, tomonlar o'rtasida nizo kelib chiqqanda isbotlash mexanizmlarini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Elektron shartnoma (E-shartnoma) fuqarolik-huquqiy bitim bo'lib, uning yuridik kuchi mavjud. Uning asosiy o'ziga xosligi shundaki, u axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) vositasida yaratiladi, imzolanadi va amalga oshiriladi.

1.1. Asosiy belgilar va tushunchalar:

Shaklning elektronligi: E-shartnoma qog'oz tashuvchida emas, balki elektron hujjat shaklida, ya'ni axborot tizimida saqlanadigan ma'lumotlar majmuasi sifatida mavjud bo'ladi.

Yuridik tenglik: Ko'plab mamlakatlar qonunchiligida, shu jumladan O'zbekistonda ham, agar qonun hujjatlarida boshqacha tartib nazarda tutilmagan bo'lsa, elektron hujjat yozma shaklda tuzilgan hujjatga tenglashtiriladi. Bu E-shartnomalarning an'anaviy shartnomalar bilan bir xil yuridik kuchga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Raqamli imzo: Elektron shartnomaning asosiy autentifikatsiya vositasi – elektron raqamli imzo (ERI) hisoblanadi. ERI uni qo'ygan shaxsni (tomonni) identifikatsiya qilish va elektron hujjatga kiritilgan ma'lumotlarning butunligini (o'zgarmasligini) tasdiqlash uchun xizmat qiladi. Qonunga ko'ra, ERI bilan imzolangan elektron hujjat shaxsning o'z imzosi bilan imzolangan hujjatga tengdir.

2. Elektron shartnomani tuzish tartibi

Elektron shartnomani tuzish fuqarolik huquqidagi shartnoma tuzishning umumiy qoidalari (ofert va aksept) asosida amalga oshiriladi, biroq elektron muhitning o'ziga xosligi inobatga olinadi.

2.1. Ofert (taklif) va aksept (qabul)

Ofert: Tovarlar, ishlar yoki xizmatlarning Internet-do'kondagi (yoki boshqa axborot tizimidagi) tavsiflari, narxlari va shartlari odatda ommaviy oferta sifatida qaraladi. Bu taklif barcha shaxslarga qaratilgan bo'lib, u barcha muhim shartlarni o'z ichiga oladi.

Aksept: Xaridorning (yoki ikkinchi tomonning) axborot tizimidagi buyurtma shaklini to'ldirishi, to'lovni amalga oshirishi yoki shartnoma matnini ERI bilan tasdiqlashi aksept (taklifni qabul qilish) hisoblanadi. Akseptni amalga oshirish shartnomaning tuzilganligini bildiradi.

2.2. Shartnoma tuzilgan vaqt va joy

Vaqt: Shartnoma akseptni (qabulni) amalga oshirgan tomonning ERI tasdig'i ro'yxatdan o'tkazilgan vaqtda tuzilgan hisoblanadi.

Joy: Aksariyat hollarda E-shartnoma shartnomani tuzishni taklif qilgan (oferent) yuridik shaxsning yoki yakka tartibdagi tadbirkorning ro'yxatdan o'tgan joyida tuzilgan deb e'tirof etiladi.

3. Huquqiy ta'minot masalalari va xavflar

Elektron shartnomalardan foydalanish bir qator huquqiy va texnik muammolarni keltirib chiqaradi, ularni hal etish huquqiy tartibga solishning dolzarb vazifasidir.

3.1. Axborot xavfsizligi va ma'lumotlar butunligi

Xavf: Elektron shartnomalar axborotni o'zgartirish, yo'qotish yoki uchinchi shaxslar tomonidan ruxsatsiz foydalanish xavfi ostida bo'ladi.

Yechim: Shartnomaning mazmuni va imzosining to'g'riligini tekshirish uchun kriptografik usullar, xususan, ERI qo'llaniladi. Shuningdek, axborot tizimlari qonuniy himoya standartlariga javob berishi kerak.

3.2. Yurisdiksiya va nizolarni hal etish

Muammo: Tomonlar turli mamlakatlarda joylashgan bo'lsa, shartnomaga qaysi davlat qonuni tatbiq etilishi va nizo qaysi sud yoki arbitrajda ko'rib chiqilishi masalasi (yurisdiksiya) murakkablashadi.

Yechim: Shartnomada oldindan amaldagi huquq (qaysi davlat qonuni) va nizolarni hal qilish joyini aniq ko'rsatish zarur. Xalqaro savdoda esa UNCITRAL kabi xalqaro hujjatlar qoidalari qo'llaniladi.

3.3. Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish

Xususiyat: Elektron savdo sharoitida iste'molchi, ayniqsa, shartnoma shartlari bilan to'liq tanishmasdan turib yoki tovar (xizmat)ni bevosita ko'rmasdan turib rozilik berishi mumkin.

Qoidalar: Shu sababli, qonunchilik iste'molchilarga ma'lum bir muddat ichida sababsiz shartnomadan voz kechish (qaytish huquqi) kabi qo'shimcha himoya mexanizmlarini taqdim etadi. Shuningdek, sotuvchi shartnoma tuzilgunga qadar iste'molchiga barcha kerakli ma'lumotlarni, shu jumladan narx, yetkazib berish shartlari va ERI tafsilotlarini aniq ko'rsatishi shart.

4. O'zbekiston Respublikasida huquqiy tartibga solish

O'zbekiston Respublikasida elektron shartnomalarning huquqiy asoslari quyidagi qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi:

Fuqarolik kodeksi: Bitimlar shakli, shartnoma tuzishning umumiy qoidalari.

"Elektron hujjat aylanishi to'g'risida"gi qonun: Elektron hujjatning yuridik kuchini tan olish va uni qo'llash tartibi.

"Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi qonun: ERI ning huquqiy maqomi, unga qo'yiladigan talablar va uni qo'llash shartlari.

"Elektron tijorat to'g'risida"gi qonun: Elektron shaklda bitimlar tuzish, ularni rasmiylashtirish va elektron tijorat subyektlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi.

Bu qonunlar E-shartnomalarning keng qo'llanilishiga, ularning yuridik ishonchliligi va xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Elektron shartnoma (E-shartnoma) zamonaviy huquqiy amaliyotning muhim elementiga aylanib, global iqtisodiy munosabatlarning raqamli transformatsiyasida asosiy rol o'ynaydi. Ushbu tahlil E-shartnomalarning huquqiy mohiyati, tuzish tartibi va ularni qo'llashda yuzaga keladigan asosiy muammolarni ko'rib chiqdi.

Asosiy xulosalar:

Yuridik tenglik va tan olinish: Qonunchilik, xususan, O'zbekiston qonunlari E-shartnomani yozma shaklda tuzilgan an'anaviy shartnomaga tenglashtiradi. Bu uning barcha fuqarolik huquqiy oqibatlarini keltirib chiqarishi uchun mustahkam huquqiy asos yaratadi.

Raqamli imzo markaziy rol o'ynaydi: Elektron raqamli imzo (ERI) E-shartnomaning haqiqiyligini, tomonlarning identifikatsiyasini va hujjat ma'lumotlarining o'zgarmasligini (butunligini) ta'minlashning asosiy texnik-huquqiy vositasidir.

Tuzishning o'ziga xosligi: E-shartnoma tuzish jarayoni, ayniqsa, "Ofert va Aksept" tamoyillari elektron savdo (E-commerce) tizimlari orqali tezkor va masofadan turib amalga oshirilishi bilan ajralib turadi. Bu esa shartnoma tuzilgan vaqt va joyni aniqlashda alohida mexanizmlarni talab qiladi.

Huquqiy xavflar va himoya mexanizmlari: E-shartnomalar bilan bog'liq asosiy muammolar axborot xavfsizligi, ma'lumotlar buzilishi xavfi, yurisdiksiya murakkabliklari va iste'molchilarning zaif huquqlarini himoya qilish bilan bog'liqdir. Ushbu xavflarni kamaytirish uchun qonunchilik shartnomadan voz kechish huquqi, axborotni to'liq ochib berish va ERI sertifikatlash kabi himoya choralarini qo'llashni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. BMT Xalqaro Savdo Huquqi bo'yicha Komissiyasining (UNCITRAL) elektron tijorat bo'yicha Namunaviy qonuni. (1996 y.).
2. YUNSITRAL Elektron imzolar bo'yicha Namunaviy qonuni. (2001 y.).
3. UN Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts. (2005 y.).

